

"ובחוקותיהם לא תלכו" (ויקרא יח, ג)

[פרשת אחרי, (שיחה 1) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

בהיות בני ישראל שוכנים במדבר, עמדו הם בין שני קטבים מנוגדים ביותר לעם ישראל. הפסוק מזהיר "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו, וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו, ובחוקותיהם לא תלכו" (ויקרא יח, ג). אמרו ב"תורת כהנים" ומובא ברש"י: "מגיד שמעשיהם של מצרים ושל כנעניים מקולקלים מכל האומות, ואותו מקום (=גושן) שישבו בו ישראל, מקולקל מן הכל. ומגיד שאותן עממין שכבשו ישראל מקולקלים יותר מכולם" עכ"ל.

זאת אומרת, כדי לְצַרֵּף (=לְצַק) את ישראל ולהוציאָ לְאוֹר-פְּנִימִיּוֹת טוהרם ויושרם, היה צורך להביא אותם בפור-המבחן שיעמדו בסכנת ההתבוללות ולהיטמע בתרבויות הטמאות ביותר, ואז יתגלה עוצמת כוחם של ישראל ותוקף אישיותם שאינם נפגמים מכל לחץ ומכל השפעה נְלוּזָה, ועומדם בהדר יופים המוסרי. כך לשון מהר"ל בענין זה: "כי הדבר מתפעל מהפכו; מצד שהוא הפכו לו – פועל בו".

(מהר"ל, "גבורות ה'", תחילת פרק ד)

כיצד היא הדרך, ומה הוא אמצעי-ההגנה בו ינצל ישראל מלהתערב באורחת-חיייהם של האומות ותפישת עולמן?

הדרך והאמצעי היא – להיות שונים מהם כִּפְּל!

אפילו בדברים חיצוניים כמו לבוש, תספורת, לשון ומנהגי חיים.

כך כותב הרמב"ם – "אין הולכין בחוקות הגוים (=כן הוא הנוסח הנכון, ע"פ כל כתבי-היד וכל הדפוסים הקדמונים) ולא מְדַמֵּין להן – לא במלבוש ולא בשיער, שנאמר 'ובחוקותיהם לא תלכו'... הכל בענין אחד הוא מזהיר שלא ידמה להן אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו. (=השקפתו ובמדעותיו). וכן הוא אומר 'ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי'. (ויקרא כ, כו) לא ילבש במלבוש המיוחד להן ולא יגדל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם... ולא יבנה מקומות כבנין היכלות של עכו"ם כדי שיכנסו בהם רבים כמו שהן עושין". (הלכות ע"ז, יא/א) כלומר, רצונו של ה' היא שנהיה נבדלים מהם לא רק בעניני דת ומעשים מסוימים, אלא נהיה נפרדים, בולטים וניכרים שאנחנו שונים מהם.

חז"ל לימדונו שדוקא בגלל היבדלות זאת נגאלנו ממצרים, כי לא שינו – (א) את שְׁמֵם / (ב) ואת לשונם / (ג) ולא אמרו לשון הרע (=לגויים, על מעשיו של יהודי אחר) / (ד) ולא נמצא אחד מהם פרוץ בערוה. (=להזדווג עם העמים) - (ויקרא רבה לב, ה)

וכמה יפה הגדיר לנו מהר"ל יחודיות של ארבעת הפרטים הללו.

א. כי האדם מורכב משניים – גוף ונפש :

– ההיבדלות מההזדווגות היא קדושת ה"גוף" (כנגד ד, מה שלא נמצא בהם אחד פרוץ בערוה).

– ההימנעות מלספר להם על קלקולו של יהודי אחר היא קדושת הדיבור, תיקון ה"נפש" (= כנגד א).

ב. עוד יש שני אופני-היכר – האיש והאומה :

– ה"אדם הפרטי" נבדל בגלל שמו האישי (והיה לו שם ישראלי) (=כנגד א, שלא שינו את שמם, ראובן, שמעון...)

– והצד ה"לאומי" ניכר ע"י שימוש השפה מיוחדת המחברת בין כל בני אותה האומה יחד, אשר

זר לא יבין משמעויות דקות שבאותה השפה. ("גבורות ה'", סוף פ"ג). (=כנגד ב, מה שלא שינו את לשונם).

ועל זה אמרו בהגדה של פסח "ויהי שָׁם לְגוֹי" – מלמד שהיו מצוינים – כלומר בולטים וניכרים, מלשון "ציון. (ובמדרש אחר: "הן עם לבדד ישכון. מובדלין הם מן האומות בלבושיהן ובמאכלן ובגופיהן". (ילק"ש בלק, רמז תשס"ו). ועיין על כך מהר"ל, "נצח ישראל", סוף פ"כה)

ולכן הוסיף "ספר החינוך" (מצוה רסב) –
"שלא תלכו בנימוסיות שלהם, כגון תיאטריות וקרקסאות ואסטרטיות, אלו הם מיני שחוק שעושים בקיבוציהן... משרשי המצוה: כדי להתרחק מהם, ולגנות כל הנהגותיהם ואפילו במלבוש" עכ"ל.

עד כדי כך צוה ה' שנתרחק מהם שנצטוונו "לא תחנם" - לא תתן להם חן". (ע"ז כ).
וכך לשונו של "ספר החינוך" (מצוה תכו) –
"שלא נחמול על הגוים ולא יישר בעינינו (שום) דבר מהם, כלומר שנרחיק ממחשבתנו ולא יעלה על פינו שיהיה במי שהוא עובד ע"ז דבר תועלת, ולא יהיה מעלה חן בעינינו בשום ענין. עד שאמרו רבותינו שאסור לומר 'כמה נאה גוי זה' או 'מה נחמד ונעים הוא' ועל זה נאמר 'לא תחנם' לא תתן להם חן... הננו נמנעים בכך מלהתחבר עמהם ולרדוף אחר אהבתם ומללמוד דבר מכל מעשיהם הרעים". עכ"ל.

והדברים הובאו גם בשו"ע (יו"ד סי' קנא סעיף יד) –
"אסור לסַפֵּר בשיבחס אפילו לומר "כמה נאה גוי זה בצורתו". קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריו. אבל, אם מכוין בשבחו להודות להקב"ה שברא בריה נאה כזו, מותר". עכ"ל.
(עיין בשו"ע שם סי' ק יח שמפסוק זה לומד על כל גוי ואפילו ישמעאלי, ולא רק גוי העובד ע"ז, וכתב - "ופשוט הוא")

יש לנו לשאול כאן,

מה יש במצוה זו (=להיבדל מן העמים) סגולה, יותר מכל שאר תרי"ג מצוות אשר בגללה ניצולנו ממצרים?

התשובה: כי שאר מצוות הן מלשון "צְוֹת" (או "צִבְת") היינו לציית ולהתחבר אל רצונו של הקב"ה. אבל מצוה זו של "ובחוקותיהם לא תלכו" באה להעמיד חייץ בינינו לבין הגוים, לתת לנו זהות נפרדת, לקבוע שאנו סוג אחר של בריה ולא נכללים בכללם. ואם לא היה השינוי המהותי הזה אזי היינו נידונים כירודים שבאומות, עליהם כתב הרמב"ם –

מְשַׁל על המלך הנמצא בהיכלו וישנן דרגות שונות של אזרחי המדינה.

1. יש מי שנמצא במדינה רחוקה ואף מפנה גבו למלך.
2. ויש הפונה אליו, אבל הוא בעיר רחוקה.
3. ויש הנמצא באותה עיר אבל הוא רחוק מההיכל.
4. ויש הנמצא בהיכל ולא נמצא באותו חדר עם המלך.
5. ויש היושב ליד המלך ליד אותו שולחן.

והנמשל הוא :

1. "אותם אשר הם **מחוץ לעיר**, הם כל אחד מבני אדם שאין לו דעה בשיטה (עבודת האלהים של דתו) לא עיונית (=פילוסופית), ולא מקובלת (=במסורת הדורות), כגון נדחי התורכים בצפון והכושיים בדרום (= הברברים ומחוסרי תרבות). ודין אלה כדין החי הבלתי הוגה. **והם למטה מן דרגת האדם, ומעל למדרגת הקופים...**
2. ואותם אשר הם **בעיר, אלא שאחוריהם אל חצר המלך**, הם בעלי השקפה ועיון בלתי נכונות... ואלה יותר רעים מן הראשונים בהרבה, ואלה הם אשר גורם ההכרח במקצת הזמנים להריגתם ומחיית עקבות השקפותיהם כדי שלא יתעו דרכי זולתם.
3. והפונים לבית המלך להכנס אליו, אלא שלא ראו את **בית המלך** – הם 'המוני' אנשי התורה כלומר עמי הארץ העוסקים במצות.
4. והמגיעים אל הבית **והולכים סביבו** – הם התלמודיים, אשר הם מאמינים דעות אמתיות מדרך קבלה, ולומדים מעשה העבודות, ולא הרגילו בעיון שרשי-התורה ולא חקרו כלל לאמת אמונה.
5. ואשר הכניסו עצמם לעיין בעקרי הדת כבר נכנסו **לפרוודור**, ובני אדם שם חלוקי המדרגות בלא ספק.
6. אבל מי שהגיע לדעת מופת כל מה שנמצא עליו מופת, ויָדַע מן העניינים האלהיים אמיתת כל מה שאפשר שתודע אמתתו, ויקרב לאמתת מה שאי אפשר בו רק להתקרב אל אמתתו – כבר הגיע עם **המלך בתוך הבית**.

ההגדרה החריפה הזו שמקצת מהאומות אינן בדרגת "אדם" נמצאת שם [במורה נבוכים] גם בחלק א פרק ז / ובחלק ב, פרק לו / וב"פירוש המשניות" לבבא קמא ד, ג.
וכלשונו – **"שהאדם לפני שילמד – אינו אלא כבהמה, כי לא נבדל האדם משאר בעלי החיים אלא בהגיון, שהוא חי בעל הגיון"**. (הקדמה ל"פירוש המשניות על זרעים", דף כב)
וכך אמנם אמרו חז"ל "אתם קרוים אדם, ואין העכו"ם (=ובגירסת כל כתה"י והראשונים: אוה"ע) קרוים אדם". (יבמות סא.) והרעיון מבואר במהר"ל. ("נר מצוה", דף יז)

לכן, כל עוד לא הוגדר מצבם הייחודי של ישראל כעם עליון, עם שלא נשלט ע"י החומריות אלא הם **בני חורין**, ("אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" - אבות, ו), כל עוד לא קבלו את דירוגם, אין טעם לתת להם תורה וגם לא יצליחו לממש בפועל קיום התורה.
ולכן ניתנה תורה במדבר רק "בחודש השלישי" (שמות יט, א) ומבאר מהר"ל שזה שימש כמו שלשת חדשי הבחנה של גיורת, לדעת שהוולד שלה אינו מבחינת גיורת אלא מאחרי שהתגיירה. כך בני ישראל היו זקוקים לשלשה חדשים בכדי להתנתק מן השפעתם המקולקלת של המצרים. ("תפארת ישראל", פי"ח).
חז"ל הודיעו לנו :

- "אין לך אומה בעולם שהיתה שטופה בדברים מכוערים, וחשודין בכשפים ובזימה ובכל מעשים רעים – אלא המצרים בלבד" (תדא"ר ז').
- וכלשון הזהר (ב, יז): "לית לך אומה מכיכא וקלילא ונבזית קמיה קוב"ה כוותיהו דמצראי". ועיין רמב"ם (הלי' איסורי ביאה כא, ח) תיאור מעשיהם.

הקב"ה יודע שיש לגוים לב אכזרי. (עיין רמב"ם, הל' תשובה ב, י)

רש"י כתב (על דברים יב/לא – מקורו בספרי, ברייתא דל"ב מדות, פסקא גי ד"ה רבוי): "אמר רבי עקיבא, אני ראיתי גוי אחד שפָּפְתוּ לאביו לפני פֶּלְפוּ, וְאָכְלוּ". ועל זה כתב רש"י והקדים לפני זה, "אחרי שתראה שאשמידם (=הכנענים) מלפניך יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו, מפני מעשיהם המקולקלים שבידיהם, אף אתה לא תעשה כן".

ובזמננו ידענו מהסיפרות של הגוים, שירתם, הצגותיהם וכו' כמה הם נהנים מאלימות, מהתעללות ומאכזריות. כל מחשבותיהם עסוקות במתח ה'גבורה' של כובשים עריצים ונועזים. אבל בני ישראל שזכו לניצוץ אלוה ממעל (וכדברי רמב"ן על בראשית ב, ז) ושיש בהם נצחיות, מה להם חלק בבהמיות של תרבות הגוים? ומפורש כתב אריז"ל: "כי הנה אוה"ע אין להם בחינת רוח ומכל שכן נשמה, רק בחינת נפש בלבד מעולם העשיה". (ישעיה הכוונות", ענין ראש השנה, סוף דרוש ו', דף רנו. / ובא ביאור זה ב"נפש החיים" (א, טו ואילך)

לכן, אע"פ שאין אנו מעוניינים ח"ו לעורר איבה ופעולות נקם בינינו לבין אוה"ע, (לא מאיתנו אליהם, ולא מהם אלינו), אבל ודאי צריכים להפגין הבדלות מהם.

ולכן חז"ל גזרו עלינו לא לאכול ממה שהם בָּשְלוּ או אָפוּ. ובהערות הרב קאפח לרמב"ם (הל' מאכלות אסורות יז/יד, דף תנו) מביא מן תשובת הגאונים בענין גזירת פת גוים: "וכיון דחזו [הגויים] להאי ישראל דלא אכיל מאי דאפו אלא במעט עצים (שיוסיף לתנור) – עולָה שנאתו בליביהו ומרחקי מיניה, [למה?] משום דלא מיערב בהדיהו למיכל מאי דעבדו".